

спокусам [11, с. 480–481]. П'ятий етап є дерзновенням від усвідомлення наявності прямих відносин із Спасителем, від радості життя у Богові [11, с. 481]. Отже, така віра є прийняттям дару, відносинами з Богом, але не є діяльністю здібностей людини чи актом особистості. Пасивність віри забезпечується тим, що усі прояви активності приписуються дії Святого Духу, а від людини залежить знову і знову лише прийняття цих станів, цих відносин з Богом.

М. Хемниц підкреслює, що спасительна віра буває різною за інтенсивністю, і «слабка віра є все ж таки істинною вірою, яка виправдовує» [там само]. Віра «не перестає бути вірою до тих пір, поки вона прагне до істинного об'єкта», а труднощі, з якими особистість зберігає «згоду, бажання чи уповання», є ознаками не невір'я, а показниками живої та дійсної віри, яка своєю покійністю Богові полонить і розум, і волю до послуху Богові [11, с. 482]. Не можна вважати ознакою віри спокій, мир і усвідомлення спасення, оскільки Бог у віруючих часто віднімає такі переживання. Істинна віра у тому, що особистість при будь-яких переживаннях «непохитно концентрується» на Богові та Божому Слові [там само].

Отже, віра у ранньому протестантизмі є особистим відношенням, яке не пізнавальне і не волевое, яке не є інтуїтивним знанням чи рішенням розсудку, не є актом природної волі чи особистої волі. Віра є таким особистим відношенням, в якому особистість дозволяє Богові проявити спасительну дію прощення відносно неї самої, приймаючи цю активність як розумом, так і волею. Пояснити природу такого відношення до появи екзистенціалізму мовою філософії було практично неможливо, а тому протестантська концепція була зрозуміла лише теологам, і то як ірраціональна фідеїстична концепція. Де-факто протестантська концепція віри приписувала характеристики віри святих віри звичайних християн, і оголошувала відповідні особливі особисті відносини з Богом необхідною нормою для кожної особистості.

Список використаних джерел

1. Тейлор Ч. Секулярна доба. Книга перша / Чарльз Тейлор; пер. з англ. Олексій Панич. – К.: Дух і літера, 2013. – 664 с.
2. Лютер М. Лекції на Галатів (1535 р.) / Мартін Лютер; [Пер. В. Горпинчука]. – К.: «Люттеранська спадщина», 2015. – 758 с.
3. Лютер М. О рабстві воли // Еразм Роттердамський. Філософські произведения. – М.: Наука, 1986. – С.290–546.
4. Лютер М. Проповіді на Євангеліє від св. Івана. Розділи 1–4 / Мартін Лютер; [Пер. В. Горпинчука]. – К.: «Люттеранська спадщина», 2013. – 710 с.
5. Лютер М. Слово і таїнство I / Мартін Лютер; [Пер. В. Горпинчука]. – К.: «Люттеранська спадщина», 2014. – 499 с.
6. Шестов Л. Sola fide – только верою. Греческая и Средневековая философия. Лютер и церковь. – Paris: YMCA-PRESS, 1966. – 293 с.
7. Соловьев Э. Непобежденный еретик: Мартин Лютер и его время. – М.: Молодая гвардия, 1984. – 288 с.
8. Шварц Г. Мартин Лютер. Введение в жизнь и труды / Ганс Шварц; [Пер. с нем. А. Ваненкова]. – М.: ББИ, 2010. – 244 с.
9. Пейра С. Что Господь дает, человек получает: Лютер в спасении / Симо пур // Учение о спасении в различных христианских конфессиях. Сост. А. Бодров. – М.: ББИ, 2007. – С.116–137.
10. Ткаченко Г. (Не) «только Писание»: исследование соотношения Священного Писания и Священного Предания как источников богословия в Мартина Лютера в контексте исторического развития западной церковной традиции // Философская мысль – Sententiae: Спецвыпуск №4 (2013) «Герменевтика традиции и XX века в теологии и философии». – Винница: ВГТУ, 2013. – С.154–180.

11. Хемниц М. Ключевые вопросы богословия. Т.2 / Мартин Хемниц; [Пер. с лат. В. Байдак, А. Байдак]. – М.: «Люттеранской наследие», 2003. – 1064 с.

References

1. Teylor Ch. Sekulyarna doba. Knyha persha / Charl'z Teylor; per. z anhl. Olexsiy Panych. – K.: Dukh i litera, 2013. – 664 s.
2. Lyuter M. Lektsiyi na Halativ (1535 r.) / Martin Lyuter; [Per. V. Horpynchuka]. – K.: «Lyuterans'ka spadshchyna», 2015. – 758 s.
3. Lyuter M. O rabstve voly // Érazm Rotterdamskyy. Fylosofskye proyozvedenyia. – M.: Nauka, 1986. – S.290–546.
4. Lyuter M. Propovidi na Yevanheliye vid sv. Ivana. Rozdily 1–4 / Martin Lyuter; [Per. V. Horpynchuka]. – K.: «Lyuterans'ka spadshchyna», 2013. – 710 s.
5. Lyuter M. Slovo i tayinstvo I / Martin Lyuter; [Per. V. Horpynchuka]. – K.: «Lyuterans'ka spadshchyna», 2014. – 499 s.
6. Shestov L. Sola fide – tol'ko veroyu. Hrecheskaya u srednevekovaya fylosofiya. Lyuter y tserkov'. – Paris: YMCA-PRESS, 1966. – 293 s.
7. Solov'ev Je. Nepobezhdennyi eretyk: Martyn Lyuter y eho vremya. – M.: Molodaya hvardyya, 1984. – 288 s.
8. Shvarts H. Martyn Lyuter. Vvedeniye v zhyn' y trudy / Hans Shvarts; [per. s nem. A. Vanenkova]. – M.: BBY, 2010. – 244 s.
9. Peura S. Chto Hospod' daet, chelovek poluchaet: Lyuter o spasenyy / Symo Puera // Uchenye o spasenyy v razlychnykh khrystyanskykh konfessyyakh. Sost. A. Bodrov. – M.: BBY, 2007. – S.116–137.
10. Tkachenko R. (Ne) «tol'ko Pysanye»: yssledovaniye sootnosheniya Svyashchennoho Pysaniya y Svyashchennoho Predaniya kak ystochnykov bohosloviya u Martyna Lyutera v kontekste ystoriyehskoho razvytiya zapadnoy tserkovnoy tradytsyy // Filosof's'ka dumka – Sententiae: Spetsvypusk №4 (2013) «Hermevnyka tradytsiyi ta suchasnosti u teolohiyi ta filosofiyi». – Vinnytsya: VDTU, 2013. – S.154–180.
11. Khemynts M. Klyuchevye voprosy bohosloviya. T.2 / Martyn Khemynts; [per. s lat. V. Baydak, A. Baydak]. – M.: «Lyuteranskoie nasledye», 2003. – 1064 s.

Levchenko T. G., PhD, Associate Professor of the Department of Philosophy and Political Science of University of the State Fiscal Service of Ukraine (Ukraine, Irpin), gileya.org.ua@gmail.com

The genesis of the protestant concept of faith in the Works of Martin Luther and his disciples

The article deals with the religious analysis of the features of the traditional denominational understanding of the concept of faith in early Protestantism by the example of the works of Martin Luther and Martin Chemnitz. Protestant theology gives a fundamentally new interpretation of faith as a relation, refusing to consider it as a virtue, a property, an act of human abilities. The radical rupture with previous interpretations of faith testified to the distinction between traditional for Orthodox and Catholic Christianity by the understanding of religion and modern religious self-consciousness in Protestantism. The formation of a modern subject, his dedication from God and the world allows a person of the New Age to first interpret faith as a relationship with God, which is higher even for freedom as ability and freedom as an ability to choose. Such a paradoxical understanding was a consequence not only of the enormity of the subject of the religious attitude, but also the attempts to reach the state of holiness here and now. Hence, the radical characteristics of the state of faith as human passivity, in which God acts, and a person only perceives and learns: before such a passive state was described in the Christian tradition only as a state of deification reached by the saints.

Keywords: values, virtues, faith, hope, love.

* * *

УДК 141.32:316.3

Горохова Л. В.,

кандидат філософських наук, доцент
кафедри філософії, Житомирський державний
університет ім. Івана Франка (Україна, Житомир),
_glv@ukr.net

СТРАХ САМОТНОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Автором запропоновано розгляд страху самотності як екзистенціалу та соціокультурного феномену. Зазначено, що специфіка та складність

окресленого феномену проявляється у його багатогранності, що потребує міждисциплінарного підходу до його аналізу. Різноманітні аспекти страху та його модуси залишаються актуальними і ключовими не тільки у психологічній сфері, а й у філософській рефлексії, що передбачає осмислення самотності як емоційно-психологічного стану, екзистенціальної основи буття людини чи метафізичної категорії. Відтак це потребує використання не лише загальнонаукових методів та прийоми, а й їх синтез.

Метою статті є аналіз страху самотності як екзистенціалу буття, а основними завданнями є соціально-філософське обґрунтування страху самотності, його місця і ролі в житті сучасної людини, а також визначення можливих шляхів його подолання, способів мінімізації деструктивних впливів чи перетворення їх на конструктивні.

У висновках зауважено, що страх самотності є специфічним існуванням свідомості, яка функціонує між абсолютною відкритістю і повною замкненістю, а цілковите відчуття самотності властиве людині лише перед обличчям смерті, позаяк саме самотня людина не лише замислюється про смерть, а й зотна до самогубства. Зазначено, що позитивні (конструктивні) аспекти страху самотності розкриваються через його психологічно-компенсаторну та культурно-креативну функції, коли самотність проявляється у вигляді захисту, цінності, умови творчості, соціокультурного феномену, які допомагають відчувати, цінувати і не відкладати життя «на потім». Констатовано, що у сучасному середовищі страх самотності актуалізується як екзистенціал буття людини у ситуаціях вимушеної самотності як способу життя, який був проаналізований ще Плотіном. Самотність сучасної людини є підсумком її самоцінки, що проявляється у активному протиборстві (людини проти всіх і світу) чи пасивному протистоянні (всїх і світу проти людини). Причини самотності можуть бути внутрішня порожнеча, руйнування зв'язків, соціальний вакуум чи ізоляція.

Ключові слова: екзистенціалі страху, страх самотності, інформаційне суспільство, існування, страх майбутнього, страждання, задоволення.

Сучасна людина, не зважаючи на всі досягнення і переваги інформаційного суспільства, все ж таки не звільнилася від впливу окремих екзистенціалів, що супроводжують її від народження. Ні науково-технічні, ні науково-технологічні революції, ні розвиток ІТ-технологій не дозволили знайти порятунок чи панацею від тривог і страхів, джерела яких можуть бути достатньо різними. Зважаючи на те, що страх не може існувати сам по собі і виникає лише по відношенню до чогось, оскільки «Немає такої речі, як абстрактний страх; є страх перед відомим або невідомим, страх перед тим, що людина зробила, або що вона може зробити; страх перед минулим або майбутнім...» [7], страхи сучасної людини теж не є безпідставними. Підтвердженням зазначеного є думка Джідду Крішнамурті про те, що «Страх може виникнути тільки в ставленні до чого-небудь. Це може бути ваша сім'я, ваша робота, ваша заклопотаність з приводу майбутнього або з приводу смерті» [6]. Дослідження підтверджують той факт, що у ХХІ столітті, навіть перебуваючи у соціальному середовищі індивід характеризується як Homo Solus (Людина самотня). Людина боїться самотності і це не просто «не Віра в Себе», вона потребує участі в її житті інших. Людина скута тривогами чи страхами, не може повноцінно сприймати життя, а отже питання потребує розв'язання. Окреслена проблема є достатньо актуальною і потребує більш ґрунтового соціально-філософського обґрунтування.

Проблема екзистенціалів буття людини, зокрема і страху була предметом досліджень ще в період античності. Велику увагу питанням страху приділяли М. Бердяєв, М. Гайдеггер, А. Камю, Р. Мей, О. Ранк, Ф. Ріман, Ж.-П. Сартр, П. Тілліх, К. Юнг, К. Хорні, З. Фрейд, Е. Фромм, Л. Шестов, І. Ялом, К. Ясперс та ін. Різні аспекти даного феномену аналізували сучасні дослідники Т. Аболіна, О. Александрова, Г. Аляєв, І. Бичко, П. Гайденко, А. Гагарін, Л. Газнюк, Є. Головаха, А. Гуревич, В. Мельник, М. Мовчан,

О. Логінова, С. Логвінов, В. Лук'янець, Т. Лютий, Н. Паніна, О. Туренко, О. Фролова, Н. Хамітов тощо. Напрацювання В. Мельник присвячені екзистенціально-антропологічному і психологічному підходам до визначення сутності страху, дослідниця також вивчала страх самотності як онтичний та деструктивний екзистенціал буття у психологічному аспекті.

Відтак, не зважаючи на значну кількість наявних праць, проблема залишається відкритою, позаяк дослідження та обґрунтування потребують сучасні прояви зазначеного екзистенціалу і способи його подолання. Зважаючи на те, що «страху не можна уникнути, він виникає у кожній спробі ствердження себе як нового «Я». Страх таїться в кожному проекті майбутнього. Людина перебуває під загрозою з боку страху і, водночас, він примушує людину «існувати». Можна сказати, що він водночас і небезпечне, і благодатне надбання людини, фундаментальна особливість її буття» [8, с. 154–155]. Дійсно, глобалізований світ, не є світом готових сенсів, а світом де сенси з'являються постійно в процесі життєдіяльності, а тому нам потрібно не лише вчитися жити поряд зі страхами, а й адекватно реагувати на них. Важливу роль у цьому відіграють екзистенціали як смисложиттєві основи та способи людського існування.

Метою даної статті є соціально-філософський аналіз екзистенціалу страху, а завданням є філософське обґрунтування страху самотності, його місця і ролі в житті сучасної людини, а також спроба визначення можливих шляхів і способів якщо не подолання, то принаймні мінімізації його деструктивних впливів чи перетворення їх на конструктивні.

Зважаючи на стрімкі зміни і процеси, які супроводжують людину в інформаційному суспільстві страх стає її постійним супутником від моменту народження до смерті. Єдине, що зазнає змін – це види та форми прояву зазначеного екзистенціалу, від тривоги (неконкретних відчуттів, не пов'язаних із певним предметом чи ситуацією) до страхів (ситуативним, предметно зумовленим відчуттям). Проте не зважаючи на те, що людство змогло усвідомити і навчилося жити із природними страхами (боязню атмосферних явищ, природних катаклізмів, вулканів, землетрусів, повеней), воно досі залишається безпорадним та безсилим у ситуаціях зустрічі із соціальними та екзистенціальними страхами.

Сучасне суспільство перебуває у полоні тривоги і страхів щодо самотності, несподіваної небезпеки, невизначеності, непередбачуваного майбутнього тощо. Проте, усвідомлення тимчасовості спонукає людину до дій, не зважаючи на страхи і обмеження. «Втеча від проблеми породжує страх. Страх приходить, коли ми втікаємо від факту, від того, що є. Яку б втіху не давала віра, вона містить в собі зерно страху. Людина відгороджується від факту смерті, так як вона не хоче подивитись на нього прямо; вірування і теорії пропонують їй для цього легкий шлях. Ось чому розум, якщо він бажає з'ясувати незвичайне значення смерті, повинен відкинути, абсолютно легко і без опору, своє бажання отримати обнадійливу розраду...» [5]. Оскільки «страх може існувати тільки в відношенні до чого-небудь. Як абстракція, страх – це тільки слово; але слово – не сам страх.» [6], можемо констатувати, що тривога або страх обов'язково мають чинник або причину.

Не зважаючи на різницю в часі, не втрачає актуальності також думка С. К'еркегора про те, що «абсурдність нашого життя, а також причина тривоги і занепокоєння нашого покоління полягає в тому, що з одного боку, істина стає все сильнішою, охоплює все більше предметів, частково вона навіть зростає у своїй абстрактній ясності, але, з іншого боку, почуття впевненості неухильно зменшується» [11]. Нині також не втрачає актуальність думка автора про те, що віра в здатність розуму керувати емоціями, властива сімнадцятому століттю, перетворилася у звичку витіснити емоції зі свідомості. Не дивно, що саме в дев'ятнадцятому столітті, коли було порушено психологічну єдність, перед мислителями постала проблема тривоги. С. К'еркегор зазначав, що майстерність бути самим собою залежить від вміння зустрітися зі своєю тривоگوю і рухатися вперед, незважаючи на неї. Свобода ж залежить від того, як людина ставить до себе в будь-який момент свого існування, тобто від того, наскільки відповідально і самостійно людина ставить до себе [11]. Лише подолавши страх самотності людина відкриває доступ до повноцінної віри в свої безмежні можливості, така людина стає просвітленою і всесильною.

Сучасний дослідник М. Мовчан, зауважує «Головне, згідно з буддизмом, позбавитися від причин, умов і наслідків страху, що є важливою передумовою для його успішного подолання. При цьому індивід мусить усунути зайві емоції, тобто заспокоїтись, позбутися повсякденних моделей поведінки, подолати обумовлені тенденції і дії (тобто карму – сукупність скоєних людиною вчинків і їх наслідків, яка визначає долю і нове перевтілення). Релігійно-філософське вчення буддизму наголошує, що зрозумівши страх, індивід перетворює (трансформує) його з негативного елемента в позитивний і страх тоді стає помічником людини. Позаяк у людській свідомості він з'являється через незнання та нерозуміння» [9, с. 219]. Саме розуміння і усвідомлення ситуації допомагає нам адекватно реагувати на виклики і несподіванки нашого життя. І відповідно це знову підтверджує уявлення Б. Спінози про те, як потрібно долати страхи, які відповідають раціоналізму тієї епохи, коли емоції не витісняли, а намагалися підпорядкувати розуму [4]. Слушною є також думка філософа про те, що емоцію можна перемогти лише за допомогою протилежної емоції, більш сильної, ніж перша, а цього можна досягнути лише за допомогою «упорядкування наших думок і образів». Дійсно людині для того, щоб подолати страх, потрібно сконцентруватися або думати про хоробрість, тобто уявляти собі всі небезпеки, які очікують її у житті, і розмірковувати про те, як їх можна уникнути чи перемогти за допомогою хоробрості або ж іншим способом.

Як уже зазначалося, інформаційне суспільство, не зважаючи на безліч досягнень, не змогло знайти панацею від тривоги і страхів, які є екзистенціалами буття сучасної людини. Як не парадоксально, але ні філософи, ні психологи не змогли остаточно дослідити зазначені феномени. Наукові розвідки присвячені тривогам та страхам як почуттям, відчуттям, станам, емоціям, фобіям чи інстинктам самозбереження все ж потребують переосмислення відповідно до вимог часу з врахуванням особливостей епохи. Запропонована розвідка присвячена одному із різновидів екзистенціалу страху, оскільки

аналіз досліджень і безпосередні спостереження підтверджують, що в ХХІ столітті людство все більше зазнає впливу страху самотності. Зазвичай людина не приречена на самотність, адже кожен здатний знайти близьку або рідну людину, яка буде розуміти й розділяти не лише перемоги, а й поразки. Проте, страх самотності може сковувати волю навіть дружелюбних, оточених значною кількістю людей, адже страх не лише те, що є насправді, це те чого ми боїмося не залежно від нас самих. Страх самотності може бути присутнім у людини, оскільки суспільство нав'язує нам соціальні стереотипи. Спроби суспільства штучно створювати соціальне середовище (організувати концерти, масові заходи і зібрання) задля того, щоб люди не відчували себе самотніми насправді утворюють лише ілюзію спільності. Людина на певний час позбувається відчуття самотності, але опиняючись наодинці вона знову відчуває самотність. Страх самотності супроводжує людину постійно, відчувши його лише раз, вона знову і знову опиняється в його полоні, навіть у товаристві.

Невротична тривога, яка обмежує і позбавляє людину можливості творити, народжується у тій ситуації, коли людині не вдається рухатися вперед, переживаючи нормальну тривогу, що завжди супроводжує здійснення можливостей. У той же час, як зазначає К'еркегор «здатність бути самим собою залежить від здатності зустрітися зі своєю тривоگوю і рухатися вперед, незважаючи на тривогу» [4]. Мислителя вже тоді не дивувало те, що люди з усіх сил намагаються втекти від тривоги. Він говорить про «боягузливу епоху», коли «людина прагне відволіктися будь-яким доступним способом» [4]. Важливе значення у житті сучасної людини відіграють саме екзистенціали як способи існування, адже саме вони на думку А. Гагаріна є сутнісними підставами її буття – ціннісними вузлами, квінтесенцією смислів, цілей, прагнень, які задають параметри присутності людей в світі [2, с. 72]. Зазначений екзистенціал може проявлятися в якості дистанціювання особистості (вільне усамітнення, закріплення і затвердження її автономності) або вимушеної самотності. Екзистенціал самотності може проявлятися і як підсумок внутрішньої самооцінки людиною відносин зі світом і людьми, і як усвідомлення розпаду духовних і соціальних зв'язків, фіксування ситуації «людина проти людей і всього світу». Страх і тривога в суспільстві слугують ідеальним підґрунтям для різноманітних форм пропаганди і маніпуляцій громадською думкою. В Україні ця проблема обумовлена нестабільністю економічних, політичних, соціально-психологічних процесів, які негативно позначаються на психічній стабільності громадян, їх готовності до розв'язання складних та несподіваних ситуацій. Слушними з цього приводу є зауваження Віктора Савінова про «перенапруження в очікуванні чогось жахливого, що ламає звичний спосіб життя. Протягом року ЗМІ активно підтримували в суспільстві соціальні страхи. Поступово психіка більшості людей адаптувалася до стану постійного напруження [1]. Ми погоджуємося також з думкою автора про те, що «неадекватність поведінки політиків наводить на думку про відсутність соціальних гарантій для населення. Але головне – в суспільстві все більше і більше зростає подив: як люди, які не здатні зв'язати навіть пару слів,

можуть керувати державою? ... коли в місті мером є людина, дії, а головне – висловлювання якої не тільки не знімають соціальних страхів, а навпаки, створюють їх, люди починають замислюватися, а деякі вже вважають, що над ними знушаються» [1]. Зазначене засвідчує що у соціальному зрізі самотності поєднуються її зовнішні і внутрішні причини – втрата, руйнування повноцінних громадських зв'язків, покинутість людини, соціальний вакуум і психологічна порожнеча, що заповнюється ілюзіями.

Зустрічаючись з тривогою, людина вчиться справжньої віри або внутрішньої впевненості, а «екзистенціал страху як загроза небуття, поряд із негативним, має й позитивний аспект – сприяє усвідомленню людиною сенсу свого призначення, цінності соціального буття» [3, с. 6]. Екзистенціал страху є невід'ємною складовою ества і визначає екзистенційні можливості людини, межі її соціокультурного існування та вільної самореалізації. Невпевненість людини в майбутньому, страх перед завтрашнім днем, збитками в бізнесі чи втратою зайнятості зробили страх онтологічною, тобто властивою буттю, характеристикою людини. Підтвердженням зазначеного є твердження В. Мельник про те, що «Повнота буття не може бути досягнута раціонально та без будь-якого страху самотності свободи тобто існуючого дзеркала, в якому відображується екзистенція людини Але можна організувати своє буття певним чином через засоби, що надаються нам, а такими засобами є витвори мистецтва, науки думки, культурні здобутки» [8, с. 158]. У той же час, цілковите відчуття самотності властиве людині лише перед обличчям смерті, позаяк саме самотня людина не лише замислюється про смерть, а й здатна до самогубства. Позитивні конструктивні аспекти страху самотності розкриваються через його психологічно-компенсаторну та культурно-креативну функції, коли самотність проявляється у вигляді захисту, цінності, умови творчості, соціокультурного феномену, які допомагають відчувати, цінувати і не відкладати життя «на потім» тощо.

Як висновок хочемо зазначити, що у житті кожної людини, мають місце стреси, депресії, апатії, кризи, що тісно пов'язані зі страхами та тривогами. Саме тоді й виникає відчуття, що все погано, нічого не змінити і не виправити. Цей стан зумовлений сукупністю соціальних, політичних, матеріальних, духовних та інших чинників. Це час коли поєднуються зовнішня і внутрішня реальність; це стан «маленької смерті», смерті віджилих поглядів, переконань, установок, зразків поведінки, старих типів реагування, попередніх способів мислення. І можливий позитивний вихід один – необхідна трансформація, зміна себе, свого відчуття в житті, нових смислів і цілей. На думку Р. Мея, «страх існує незалежно від культури і рівня розвитку народу чи його окремих представників: єдине, що змінюється – це об'єкти страху, бо як тільки ми думаємо, що перемогли чи подолали страх, з'являється інший вид страху, а також інші засоби і заходи, спрямовані на його подолання» [10, с. 225]. Страх самотності, як і інші його різновиди є передумовою буття сучасної людини у світі. Соціально-політична нестабільність, постійне зниження рівня життя спонукають сучасну людину жити в постійному страху і тривозі, які можуть призвести до формування катастрофічної свідомості. Самотність сучасної людини

є підсумком її самооцінки, що проявляється у активному протиборстві (людини проти всіх і світу) чи пасивному протистоянні (всіх і світу проти людини). Причинами самотності можуть бути як внутрішня порожнеча, так і руйнування зв'язків, соціальний вакуум чи ізоляція. Саме вони і будуть предметом подальших наукових розвідок оскільки Homo Solus присутня у різні історичні епохи на всіх рівнях існування суспільства і потребує осмислення відповідно до вимог часу.

Список використаних джерел

1. Віктор Савінов. Кадровий голод – загроза для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wartime.org.ua/14048-kadrovij-golod-zagroza-dlya-ukrayini.html>
2. Гагаринт А. Экзистенция и экзистенциалы человеческого бытия в современной философской антропологии / Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2015. – №12 (62): в 4-х ч. Ч. II. – С.70–73.
3. Горохова Л. В. Страх як екзистенціал буття сучасної людини: соціально-філософський аналіз: автореф. дис. ... канд. філос. наук: спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Л. В. Горохова. – Житомир, 2012. – 20 с.
4. Кьеркегор: Тревога в девятнадцатом веке // Ролло Мей. Смысл тревоги [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psylib.org.ua/books/meyro02/txt02.htm>
5. Кришнамурти Д. Смерть / Джидду Кришнамурти // Проблемы жизни [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psylib.org.ua/books/krish04/txt139.htm>
6. Кришнамурти Д. Страх и бегство / Джидду Кришнамурти // Проблемы жизни [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psylib.org.ua/books/krish04/txt075.htm>
7. Кришнамурти Д. Страх / Джидду Кришнамурти // Проблемы жизни [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psylib.org.ua/books/krish04/txt058.htm>
8. Мельник В. В. Экзистенциально-антропологичний і психологічний підходи до визначення сутності страху // Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія. Вип.55. – Х.: ХНПУ, 2017. – С.153–162.
9. Мовчан М. М. / Проблема страху і страху смерті в індійській філософії ХХ століття та в релігійно-філософському вченні буддизму // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К.: «Видавництво «Гілея», 2018. – Вип.129 (2). – С.218–222.
10. Мэй Р. Проблема тревоги / Р. Мэй; [пер. с англ.]. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. – 432 с.
11. Тревога в философии / Серен К'еркегор. «Поняття тривоги» // Ролло Мей. Смысл тревоги [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psylib.org.ua/books/meyro02/txt02.htm#3>

References

1. Viktor Savinov. Kadrovij golod – zagroza dlja Ukrai'ny [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://wartime.org.ua/14048-kadrovij-golod-zagroza-dlya-ukrayini.html>
2. Gagarint A. Jekzistencija i jekzistencijalы chelovecheskogo bytija v sovremennoj filosofskoj antropologii / Istoricheskie, filosofskie, politicheskie i juridicheskie nauki, kul'turologija i iskusstvovedenie. Voprosy teorii i praktiki. – Tambov: Gramota, 2015. – №12 (62): v 4-h ch. Ch. II. – S.70–73.
3. Gorohova L. V. Strah jak ekzystencijal buttja suchasnoi' l'judyny: social'no-filosofsk'kyj analiz: avtoref. dys. ... kand. filoz. nauk: spec. 09.00.03 «Social'na filosofija ta filosofija istorii'» / L. V. Gorohova. – Zhytomyr, 2012. – 20 s.
4. K'erkegor: Trevoga v devjatnadcatom veke // Rollo Mej. Smysl trevogi [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://psylib.org.ua/books/meyro02/txt02.htm>
5. Krishnamurti D. Smert' / Dzhiddu Krishnamurti // Problemy zhizni [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://psylib.org.ua/books/krish04/txt139.htm>
6. Krishnamurti D. Strah i begstvo / Dzhiddu Krishnamurti // Problemy zhizni [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://psylib.org.ua/books/krish04/txt075.htm>

7. Krishnamurti D. Strah / Dzhiddu Krishnamurti // Problemy zhizni [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://psylib.org.ua/books/krish04/txt058.htm>

8. Mel'nyk V. V. Ekzystal'no-antropologichnyj i psihologichnyj pidhody do vyznachennja sutnosti strahu // Visnyk HNPU imeni G. S. Skovorody. Psihologija. Vyp.55. – H.: HNPU, 2017. – S.153–162.

9. Movchan M. M. / Problema strahu i strahu smerti v indijs'kij filosofii' XX stolittja ta v religijno-filosofskomu vchenni buddyzmu // Gileja: naukovyj visnyk. Zbirnyk naukovyh prac' / Gol. red. V. M. Vashkevych. – K.: «Vydavnytvo «Gileja», 2018. – Vyp.129 (2). – S.218–222.

10. Mjej R. Problema trevogi / R. Mjej; [per. s angl.]. – M.: Izd-vo JeKSMO-Press, 2001. – 432 s.

11. Trevoga v filosofii / Seren K'jerkegor. «Ponjattja tryvogy» // Rollo Mej. Smysl trevogi [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://psylib.org.ua/books/meyro02/txt02.htm#3>

**Gorokhova L. V., Ph.D. in Philosophy, Associate Professor,
Department of Philosophy, Zhytomyr Ivan Franko State University
(Zhytomyr, Ukraine), glv@ukr.net**

The fear of loneliness in the information society

In the article the author proposes to consider the fear of loneliness as an existential and sociocultural phenomenon. It is noted that the specificity and complexity of the above-mentioned phenomenon manifests itself in its multifaceted nature, which requires an interdisciplinary approach to its analysis. Various aspects of fear and its modes remain relevant and key not only in the psychological sphere, but also in philosophical reflection, which involves understanding loneliness as an emotional and psychological state, an existential basis of human existence or a metaphysical category. Therefore, it requires the use of not only general scientific methods and techniques, but also their synthesis.

The purpose of the article is to analyze the fear of loneliness as an existential of being, and the main tasks are socio-philosophical substantiation of the fear of loneliness, its place and role in the life of a modern person, as well as the definition of possible ways of overcoming it, ways of minimizing destructive influences or transforming them into constructive ones.

It is noted in the conclusions that the fear of loneliness is a specific existence of consciousness, which functions between absolute openness and complete closeness, and the complete feeling of loneliness is inherent in man only in the face of death, because it is a lonely person not only thinking about death, but also capable of suicide. It is noted that the positive (constructive) aspects of the fear of loneliness are revealed through its psycho-compensatory and cultural-creative functions, when loneliness manifests itself in the form of protection, values, and conditions of creativity, socio-cultural phenomenon, which help to feel, appreciate and not put off life «for later». It is stated that in the modern environment fear of loneliness is actualized as an existential of human being in situations of forced solitude as a way of life, which was analyzed by Plotinus. Loneliness of a modern person is the result of her self-esteem, manifested in an active confrontation (man against all and the world) or passive confrontation (all and the world against man). Causes of loneliness include internal emptiness, bond failure, social vacuum or isolation.

Keywords: existences of fear, fear of loneliness, information society, existence, fear of the future, suffering, satisfaction.

* * *

УДК 141.32

Гіоане І. М.,
здобувач, Національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ПОЛІТИЧНОГО ВИБОРУ

Аналізується проблема політичного вибору; політичний вибір характеризується як багатоскладовий процес, визначальними аспектами розгляду якого є філософський, психологічний, економічний, соціологічний аспекти тощо; автор наголошує на їх єдності, взаємодії теорії та практики, глибокого усвідомлення проблеми та наявності волі для прийняття рішення. Випадковий (емоційно обумовлений) вибір може привести до не прогнозованого результату.

Ключові слова: людина, політика, вибір, освіта, культура, наука, життєвий досвід.

Політичний вибір є багатоаспектним процесом. Саме тому, їх треба аналізувати, формуючи на цій

основі можливості збігу обставин та взаємодії чинників. Оскільки головну роль у виборі відіграє свідоме осмислення політичного процесу, а воно, як відомо, базується на глибокій філософській рефлексії, розпочнемо з розгляду філософського аспекту політичного вибору. Філософська інтерпретація процесу політичного вибору передбачає розкриття його сутності за посередництва таких засадничих категорій, як свободи, відповідальності, задоволення, обов'язок, етична норма. Проблема вибору постає одним із ключових питань філософії екзистенціалізму. Зокрема, такі мислителі, як М. Хайдеггер, А. Камю, Ж.-П. Сартр, Е. Фромм, В. Франкл, досліджують сутність вибору крізь призму проблеми самовизначення, свободи та цінностей людини. Серед цих інтерпретацій особливе місце посідають думки щодо чуттєвої, спонтанної, інтуїтивної природи вибору, здійснюваного людиною відповідно до її внутрішнього стану і водночас – такого, що є зумовленим певними зовнішніми чинниками.

У межах екзистенційної філософії М. Хайдеггера проблема вибору розглядається в річищі буття людини, що розгортається у двох вимірах: «das Man», у межах якого людина виступає у якості «соціального автомата», є знеособленою у думках і вчинках, які мають відповідати тому, що роблять та думають інші люди, та «Dasein» – буття в екзистенційному вимірі самоконструювання. «Невизначене-особисте» здійснює свою диктатуру над людиною, щоб зняти з неї особисту відповідальність і взяти на себе увесь тягар людського існування. Воно гарантує спокій, безпеку, впевненість, в обмін на втрату людиною власної індивідуальності, тобто відмови від самої себе [1, с. 351]. Протистояння такому знеособленню стає можливим на шляху вибору, який людина має здійснити самостійно. Це повною мірою стосується і здійснення індивідом власного політичного вибору.

Смерть–вибір–свобода – таку концептуальну тріаду можна розглядати як своєрідний маркер кризового переживання трагічного суспільно–політичного досвіду ХХ ст. інтелектуалами–екзистенціалістами [2, с. 54]. Зокрема, А. Камю визначає позицію письменника як «свідка» таким чином: «Якщо я не роблю вибору, мені потрібно мовчати і визнати себе рабом. Якщо я роблю вибір, йдучи і проти Бога, і проти історії, я стаю свідком, який дає свідчення на користь чистої свободи і якого історія прирікає на загибель. Сьогодні моя доля – мовчання або смерть» [3, с. 176]. Отже, у філософії екзистенціалізму саме вибір постає межею між смертю та свободою людини.

У постекзистенціальній антропології кінця ХХ–ХХІ ст. проблема вибору набуває подальшої визначеності, конститууючись у царині політики як однієї з ключових сфер самовиявлення людського «Я» в суспільстві. Так, У. Хороз приділяє увагу відповідальності як ключовому складнику вибору, характеризуючи її як прагнення людини «повернутися до себе», «ствердити себе» як дійсного замовника і виконавця в системі суспільно–політичних відносин. Тільки на такій основі теоретично–світоглядного, ціннісного самовідродження людини стає можливим її звільнення від гноблення тоталітаристських структур і подальше оздоровлення цивілізації [4, с. 154].

Е. Боденхаймер убачає витоки відповідальності у соціальному бутті людини. У зв'язку з чим політичний